

KAPITOLY Z DĚJIN ČÍNSKÉHO STAROVĚKU (do začátku 3. století n. l.)

8. První sjednocená říše Čchin (221–206/202 př. n. l.). První císař, jeho reformy a stavební podniky. První dálkové „rychlostní“ silnice

Obecný úvod

V roce 246 př. n. l., kdy na čchinský královský trůn nastoupil Jing Čeng 嬴政 *Yíng Zhèng* (259–210 př. n. l., vládl 246–210 př. n. l.), zabíralo území státu Čchin již značně rozsáhlou plochu Číny. Připojení bohatých zemědělských oblastí s rozvinutou řemeslnou výrobou, jež království Čchin získalo po dobytí států Chan, Wej, Čao a Čchu a ovládnutím „barbarských“ států Šu a Pa na jihozápadě (dnešní S'-čchuan), posílilo ekonomickou a politickou moc čchinského státu. Sjednocovací proces trvající několik staletí byl poté dokončen během několika málo let (mezi roky 230 a 221 př. n. l.).

Poté, co stát Čchin sjednotil převážnou většinu Číny (v jihovýchodní Číně zůstával nezávislý stát Jüe), král Jing Čeng přijal nový titul *chuang-ti* (皇帝 *huángdì*), svrchovaný vládce – Čchin Š'-chuang-ti 秦始皇帝 *Qín shǐ huángdì* (doslova „Počáteční svrchovaný vládce dynastie Čchin“). První císař provedl řadu důležitých reforem, směřujících k likvidaci následků dlouhé politické a ekonomické rozdrobenosti. Zrušil zcela lenní systém a rozšířil správní systém komandérií a okresů s úředníky jmenovanými ústřední vládou a vysílanými po celé Číně. Čchin Š'-chuang-tiho říše se stala tradičním územím Číny, rozděleným na 36 komandérií (*tün* 郡 *jùn*). V pozdějších obdobích Čína vlastnila i jiná území, avšak země čchinského císařství byly vždy považovány za nedílnou součást vlastní Číny. Od dynastie Čchin je také odvozeno jméno Číny ve většině jazyků.

Aby mohl kontrolovat tak rozsáhlé území, čchinský císař nechal pro pohyb svých vojsk postavit síť silničních komunikací. Nejdelsí přímý úsek spojoval hlavní město Sien-jang 咸陽 *Xiányáng* s komandérií Ťiou-jüan 九原郡 *Jiǔyuán jùn* (v dnešním Vnitřním Mongolsku, původně na území Siungnuů) a měřil kolem 1 400 kilometrů. Několik set tisíc dělníků bylo povoláno na spojení existujících obranných valů podél severních hranic. Výsledkem byl

soubor opevněných hradeb, posádkových stanic a signálních věží, táhnoucí se od Pochajského zálivu západně přes pastviny dnešního Vnitřního Mongolska, úrodným údolím Žluté řeky až po okraj Tibetu. Na této linii, známé jako Dlouhá zeď či Velká čínská zeď (*Wan-li čchang-čcheng* 萬里長城 *Wànlǐ Chángchéng*, „Zeď dlouhá deset tisíc mil“), se po staletí střetávali kočovníci Velké stepi s usedlými zemědělci sprašové oblasti.

Pro posílení ústřední správy bylo důležité sjednocení měny. Byla vytvořena jednotná soustava zlatých a bronzových mincí, ostatní materiály jako perly, drahé kameny, mušle kauri apod. byly vyřazeny z používání jako platidlo. K hospodářskému rozvoji přispělo i sjednocení měr a vah. Dílem schopného kancléře Li S'a bylo sjednocení a zjednodušení písma a kodifikace zákonů.

Celá čchinská Čína však pocítila břemeno oněch jedenácti-dvanácti let změn. Miliony mužů byly nuceny k mamutím stavebním podnikům, mnoho z nich přitom zemřelo. Bohatí a vlivní lidé byli přinuceni přestěhovat se do hlavního města. Soukromé zbraně byly konfiskovány. Stovky intelektuálů byly masakrovány, když se odvážili kritizovat politiku císaře. Knihy zabývající se jinými tématy než právem, zahradnictvím a bylinným lékařstvím byly staženy z oběhu, neboť císař považoval takové znalosti za nebezpečné a vyvolávající nepokoje. Takovéto činy získaly Š'-chuang-timu pověst arcistryana čínských dějin.

Čchin Š'-chuang-ti se obával smrti a dělal vše možné proto, aby dosáhl nesmrtelnosti. Byla usmiřována božstva a vysíláni vyslanci, aby hledali elixír života. Státisíce dělníků budovaly jeho mauzoleum nedaleko hlavního města. Nakonec zemřel uprostřed inspekční cesty po říši roku 210 př. n. l. Archeologické výzkumy od roku 1974 odkryly obrovskou terakotovou armádu v životní velikosti, mauzoleum dosud čeká na odhalení svého tajemství.

Opatření po založení císařské dynastie Čchin

Brzy po sjednocení říše bylo k upevnění dosaženého stavu učiněno několik opatření, která se zčásti stala charakteristickými rysy čínského císařství a zasluhují proto zvláštní pozornost. Patří k nim předně stanovení titulu pro sjednotitele říše. Král Čeng, panovník státu Čchin, si byl vědom toho, že krále šesti soupeřících států po zásluze potrestal s pomocí svých zbožštělých předků, avšak dělal si starost, jak o něm jednou bude soudit historie, proto trval na změně svého titulu. Ale když mu jeho úřednictvo navrholo, aby se analogicky k Nebeskému

Nejvyššímu (*Tchien-chuang* 天皇 *Tiānhuáng*) a k Pozemskému Nejvyššímu (*Ti-chuang* 帝皇 *Dìhuáng*) nechal titulovat jako Největší Nejvyšší (*Tchaj-chuang* 太皇 *Tàihuáng*), odmítl král označení Největší. Naproti tomu trval na specifikaci Vznešený (*ti*), která byla podle jeho mínění používána už „na vrcholu starověku“ – skutečně už byla jednou krátce zavedena v roce 288 př. n. l., když se vládcové států Čchin a Čchi prohlásili za Vznešeného (*ti*) Východu, respektive Západu.

Podle Š' *ti* král Jing Čeng pak vydal edikt tohoto znění:

„Slyšel jsem, že ve vzdálené minulosti existovaly tituly, nikoli však posmrtná jména. V bližší minulosti byly tituly, avšak po smrti se udělovalo vládci posmrtné jméno v souladu s jeho jednáním.

Takový stav znamená, že synové kritizují otce a poddaní vládce. To je velmi nevhodné a já to nepřipustím. Ruším proto starý systém posmrtných jmen.

Jsem Prvním svrchovaným císařem Čchinů (Čchin Š' *chuang-ti*) a vládcové následujících pokolení se budou označovat čísly druhý, třetí až do tisíc a desetitisící generace, a na věky se budou řídit touto zásadou.“

Nový titul měl tedy znít Nejvyšší Vznešený (*chuang-ti*) a skutečně zůstal jako pojmenování čínského císaře zachován po více než dva tisíce let. Neudrželo se naproti tomu další rozhodnutí sjednotitele říše. Aby se zabránilo tomu, že budoucnost bude císaře soudit prostřednictvím posmrtně udělovaných hodnotících jmen, měli být budoucí vládci odlišováni pouze řadovými číslovkami. On sám měl tedy být Prvním císařem, jeho nástupce císařem druhé generace, jeho dědic císařem třetí generace atd. Tato tradice však zůstala zachována pouze u Prvního císaře (Čchin Š' *chuang-ti*) a jeho syna, Druhého císaře (Čchin *Er-š'* 秦二世 *Qín Èrshì*, *Er-š' chuang-ti* 二世皇帝 *Èr shì huángdì*, 230–207 př. n. l., vládl 210–207 př. n. l.).

Snad největší dosah ze všech rozhodnutí Prvního císaře se přisuzuje zrušení lenního systému; provázely jej rovněž nejintenzivnější diskuse. Zatímco většina úředníků byla přesvědčena, že dobyté státy bez králů mají být předány do rukou císařských princů, protože jedině tak lze zajistit vládu nad vzdálenými územími, připojil se císař k ojedinělému názoru svého ministra Li S'a. Ten namítal, že by dědiční držitelé lén během času ztratili vazbu na vládce a příbuzenské vztahy přerušili.

Císař Š'-chuang nato učinil kroky vedoucí k centralizaci v oblasti politiky, kultury, hospodářství a infrastruktury, které vycházely z reformy vévody Siao-kunga a Šang Janga. Historik S'-ma Čchien je vypočítává a téměř vyvolává dojem, že šlo o jednoduchou záležitost. První císař dal říši rozčlenit na 36 správních celků (komandérií, *tün*) vedených kariéerními úředníky. Tyto celky se dále dělily na další jednotky, z nichž nejnižší se skládaly z pouhých pěti rodin. Dále bylo provedeno všeobecné odzbrojení, zavedeny jednotné míry a váhy, stanovena jednotná šířka náprav u vozů, standardizovány znaky písma. Na místě starších valů podél severní a severovýchodní hranice byla zbudována mohutná Velká zeď.

Ve skutečnosti asi nebylo možno některá opatření Prvního císaře realizovat tak snadno a důsledně, jak S'-ma Čchien popisuje, např. standardizaci písma. Rozsáhlý paleografický materiál objevený v posledních desetiletích naopak dokládá, že v době asi od roku 500 př. n. l. do vzniku dynastie Čchin vedle sebe existovaly různé formy písma, dokonce též pisatel používal různé typy znaků, takže se zdá nepravděpodobné, že by tehdy vůbec vyvstala myšlenka sjednocení ortografie. Paleografické nálezy dokazují, že ještě po sjednocení říše trvalo několik století, než se jednotný způsob psaní znaků prosadil, k čemuž mohlo dojít spíše v důsledku kulturněpolitických opatření za dynastie Chan (zavedení zkouškového systému a vznik „kamenných klasických knih“, tj. do kamene vyrytých kanonických spisů), než uskutečněním císařova diktátu.

Postavení císaře

Císař měl v přísném hierarchickém uspořádání společnosti i administrativy zcela výjimečné postavení, jež vycházelo ze specifického státoprávního učení o Synu nebes a které uznávali (byť v rozdílné podobě) legisté, stejně jako konfuciánci. Bylo odvozeno z velmi starých představ o vládci jako o bohu na zemi, jejichž počátky sahají nejméně do druhé poloviny 2. tisíciletí př. n. l., kdy byly vyjádřeny na stěnách šangských rituálních bronzových nádob a též zaznamenány v *Knize dokumentů (Šang-šu)*:

„Nebesa milují panovníky Sia [název Podnebesí a jeho obyvatel za vlády dynastie Sia i později] a ochraňují je a ti zase musí být poslušní Nebes. (...) Být vládcem znamená zaujmout postavení vůdce v ctnosti. Prostý lid pak takového vladaře napodobuje po všem světě.“

Nebesa (*Tchien*) byla chápána jako zosobnění všech pozemských i mimozemských sil a celého osudu světa a vesmíru, jako zdroj veškeré moci. Nebesa propůjčovala císaři, Synu nebes (*tchien-c' 天子 tiānzi*), prostřednictvím nebeského mandátu (*tchien-ming 天命 tiānmìng*) vládu v Podnebesí (*tchien-sia 天下 tiānxià*), nad lidmi i nad přírodou. Syn nebes pak jako jediný mohl s Nebesy komunikovat. Obsah a výklad nebeských sdělení byl zprostředkováván císařskými věstci a byl přísně střežen jako nejvyšší státní tajemství. Vhodný výběr nebeských sdělení byl základem císařských ediktů. Mohlo se však stát, že císař při správě Podnebesí neplnil náležitě vůli Nebes, a ztrácel tak ctnost danou mu nebeským pověřením. Tehdy začalo docházet k zemětřesením, záplavám, pádům meteoritů, povstáním nebo jiným neblahým úkazům (v případě potřeby je bylo možno připravit anebo zcela podružné jevy vhodně vyložit). Bylo to znamení, že Nebesa nejsou s panovníkovými činy spokojena a že mu nebeský mandát bude zřejmě brzy odňat (*ke-ming 革命 gé mìng*). Pokud se pak stalo, že došlo k úspěšnému převratu a na trůn nastoupil nový panovník, byla tato událost dodatečně vyložena jako změna vůle Nebes, jako zásah vyšší moci.

Idea o Synu nebes pomáhala zejména v dobách politických zmatků a nástupu nových vládců zajišťovat legitimitu nástupnictví a uchovávat soudržnost společnosti a státu. Navenek zase umožňovala expanzi, která byla vždycky obvyklým projevem každého většího a mocnějšího státního organismu. Syn nebes byl, jak víme, nejen vládcem Číny, ale také všeho pod Nebesy, tedy celého světa. Čína tvořila zvláštní útvar – Říši (Zemi) středu (*Čung-kuo*), zatímco ostatní státy a národy náležely mezi „barbary čtyř světových stran“. Pod svrchovanost čínského císaře tak patřil celý svět, a pokud ji snad některý národ neuznával, bylo to považováno za projev jeho vlastní nedokonalosti. Posvátným úkolem Syna nebes pak bylo pomoci takovému zaslepení jeho omyl odhalit, aby nakonec uznal podřízenost čínskému císaři. Císař svůj úkol řešil buď přímým připojením takového etnika k říši (pokud disponoval dostatečnou vojenskou mocí), nebo se snažil dosáhnout nátlakem a diplomatickým jednáním slibu vazalské poslušnosti a závislosti na Říši středu.

Základní rysy vazalských povinností vykrytalizovaly právě za mocné vlády Prvního svrchovaného císaře Čchinů (citát podle *Š' tí*):

„(...) Konečně pak První svrchovaný císař pokračoval ve slávě zděděné po šesti generacích. Mávae dlouhým karabáčem ovládl celý svět, pohltit obojí Čou a zahubil údělné vládcy. Došel vrcholu počt a uplatnil svůj řád ve všech šesti

směrech Nebes i Země. Bičem i prutem mrskal říši a jeho moc otřásala územím mezi všemi čtyřmi moři. Na jihu obsadil území četných kmenů Jüe a vytvořil z nich komandérie Kuej-lin a Siang. Vládcové těchto kmenů se skloněnou hlavou a s provazem na krku svěřovali své osudy úředníkům podřízeným císaři ...“

Představitelé vazalských států a kmenů nebo jejich zástupci museli především pravidelně navštěvovat čínský císařský dvůr a tam znovu a znovu podle přísného rituálu stvrzovat své závislé postavení. Jednoznačný význam takových „návštěv“ podtrhovalo i to, že čínský panovník nikdy návštěvy neoplácel; ostatně Říši středu opouštěl císař pouze jako vrchní velitel dobytelských výprav. Čím byla vazalská závislost tužší, tím byly císařovy požadavky na vazaly větší: od daní, vybíraných třeba v koních, až po povinnost vysílat urozená rukojmí ke dvoru (kde byla vychovávána v duchu čínské kultury a ideologie) a vojenskou účast na císařových válečných taženích. Věrní a oddaní vazalové byli odměňováni a potvrzováni do svých funkcí, vzpurní byli trestáni.

Doktrína o svrchovanosti Syna nebes nad celým světem se udržovala i v pozdějších dobách, kdy Čína ztrácela nebo zcela pozbyla své někdejší velmocenské postavení. Její uplatňování už pak sloužilo jenom k upevnování autority císaře uvnitř říše odkazem na to, jak je v cizině uctíván a respektován.

Syn nebes měl opravdu moc nad vším v Podnebesí. Držel ve svých rukou nejvyšší zákonodárnou, správní, výkonnou a soudní moc. Tato moc mu byla sice svěřena mandátem Nebes, ale její uplatňování a prosazování museli zajišťovat lidé, obrovský administrativní aparát. Nejbližše císaři stáli dva hlavní rádci (čcheng-siang 丞相 *chéngxiàng*). Zajišťovali správné plnění císařových příkazů a podle pokynů císaře řídili nebo inspirovali činnost jednotlivých administrativních orgánů. Ty se dělily na ústřední a místní. Ústřední administrativní orgány tvořilo celkem sedm úřadů: finanční, vojenský, soudní, nejvyšší prokuratura, úřad pro obřady, úřad pro císařovu ochranu a úřad císařského dvora. Tyto ústřední úřady měly své místní správy ve všech vyšších administrativních jednotkách po celé zemi a přispívaly k soustředění hospodářské, politické, vojenské a náboženské moci v rukou Prvního svrchovaného císaře.

Pro zajištění skutečně nezávislého postavení panovníka měl zřejmě největší význam úřad císařského dvora. V čele tohoto úřadu stál vysoký hodnostář (*šao-fu* 少府 *shǎofǔ*), který

podle S'-ma Čchien „řídil vybírání daní z hor, moří, umělých vodních nádrží a jezer“.

Všechny tyto obrovské příjmy byly určeny na osobní výdaje císaře. Takže i ve finančních záležitostech císař důsledně uplatnil legistický požadavek o císařském monopolu na využití přírodního bohatství země. Císařský monopol se vztahoval na vlastnictví půdy, těžbu, zpracování a prodej soli i železa. Kromě toho existoval přísný dohled císařského úřadu na tvorbu cen obilí a na výrobu a skladování zbraní po celé zemi.

Správní systém

Ústřední úřady řídily síť místní správy, která pokrývala všechny větší administrativní jednotky. „Říše byla rozdělena do třiceti šesti komandérií, do nichž byli jmenováni guvernéri, vojenští velitelé a cenzoři (sledovali nálady lidu, odhalovali nepořádky a zpravovali o tom císaře),“ uvádí S'-ma Čchien. Komandérie byly velké územní celky (jejich počet se v průběhu vlády Prvního svrchovaného císaře zvýšil na čtyřicet pět), které měly ve správním systému v období čchinské dynastie podobné postavení jako pozdější provincie (ty byly územně ještě větší než komandérie). Komandériím byly podřízeny menší oblasti zvané *sien* 縣 *xiàn* (přibližně: okresy) a těm byly zase podřazeny újezdy, které se dělily do deseti vesnic. Vesnice byla nejnižší administrativní jednotkou (ovšem již samosprávnou) a zahrnovala deset usedlostí.

V čele centralizované místní správy byli sice civilní úředníci (guvernéri) a vojenští velitelé, ale jim na roveň byla postavena zvláštní instituce cenzorů. Cenzoři byli odpovědní přímo ústřední vládě. V této instituci se zřejmě skrývala jakási pojistka, aby příliš nevzrostla moc obou úředníků, protože určitá vzájemná kontrola a obvyklá nevraživost všech tří úředníků snižovala možnost vzníkání odstředivých tendencí.

Soudržnost a stabilita byrokratického aparátu, věrnost císaři a státu byla ovšem zajištěna naprosto zásadně. Každý úředník byl totiž zaměstnancem státu, na němž zcela závisela existence a postup na společenském žebříčku – jak vysokého hodnostáře v sídelním městě, tak i malého úředníčka ve vzdáleném újezdu. Úředníci dostávali od státu plat ve formě pravidelných dávek v obilí z daňových příjmů finančního úřadu. Velikost příjmu odpovídala postavení v přísné byrokratické hierarchii. Rozdíly byly veliké. Rychtář kdesi na venkově obdržel padesát měrných jednotek ročně, zatímco vysoký hodnostář v hlavním městě mohl

počítat s příjmem i více než dva tisíce měrných jednotek. V čchinském období existovalo celkem osmnáct stupňů hodnotí, které byly rozděleny do devíti skupin pod souhrnným označením „devět úřadů, hodnotí“ (*tiou čching 九卿 jiū qīng*). Vzestup na tomto žebříčku závisel na dobré práci, stupni oddanosti vládě nebo na zvláštních zásluhách o stát. Vyžadovala se tedy spíše přesnost a poslušnost než improvizace a samostatnost. Ale přece jen to byl systém odvozovaný z vlastních schopností a zásluh, byl tedy spravedlivější než předchozí systém feudální, založený na rodové předurčenosti.

Loajalitu a výkonnost byrokratického aparátu zajišťoval kromě systému odměn i dobře propracovaný systém trestů. Ten byl zřejmě ještě účinnější, protože čchinské trestní právo tvrdě postihovalo nejen provinilého úředníka, ale podle legistické zásady vzájemné odpovědnosti (*pao tia 保家 bǎojiā*) také osoby, které viníka do funkce doporučily. A podle téže zásady úředník (nebo kdokoli jiný), jenž viděl zločin nebo o něm věděl, ale neoznámil jej včas úřadům, byl potrestán stejně jako pachatel. Tresty nebyly malé. Snížení hodnotí o jeden stupeň patřilo k nejmírnějším. Provinilý úředník mohl být ovšem také poslán jako řadový voják do těžké služby na severních hranicích, mohl být odsouzen k nuceným pracím na Dlouhé zdi, anebo dokonce připraven o život některým z dvanácti způsobů poprav.

První svrchovaný císař založil a rozšířil téměř dokonalý systém byrokratické správy a zároveň všestranně zajistil stabilitu jeho fungování. V hlavních rysech tento systém přetrval čchinské období a stal se vedle konfuciánské doktríny trvalým základem čchinského státu.

Hospodářské reformy

Další soubor císařových opatření v roce 221 př. n. l. byl především hospodářské povahy. Zavedením jednotné měnové soustavy i jednotné soustavy měř, vah, písma a rozchodu kol chtěl císař odstranit různá pojetí (vlastní někdejší státům Podnebesí), která bránila rozvoji hospodářských i kulturních styků mezi jednotlivými oblastmi říše a jejich srůstání.

Zavedl vyšší měnu, kterou tvořily zlaté mince, a nižší měnu, kterou představovaly mince měděné. Emise mincí byla výlučným právem čchinského státu, nikoli jednotlivých měst (případně států), jako tomu bylo před sjednocením. Měděné mince byly okrouhlé s pravouhlým otvorem uprostřed. Jejich předlohou byly mince někdejšího přímořského státu Čchi, který se vyznačoval rozvinutým hospodářstvím a obchodem. (Tento tvar mincí se v Číně

udržel po více než dva tisíce let.) Zároveň První svrchovaný císař zakázal oběh jiných mincí, jakož i různých předmincovních platidel jako jaspisu, želvích krunýřů, mušlí a stříbrných slitků, které se do té doby hojně používaly a byly velice oblíbeny. Napříště bylo možno tyto předměty užívat pouze jako ozdoby.

Jednotné délkové, plošné, váhové a objemové míry pro celou říši dal císař odvodit ze soustavy vžitě ve státu Čchin (kde je před více než sto lety zavedl hlavní ministr Šang Jang). Postaral se i o jejich rychlé a spolehlivé rozšíření. Z hlavního města byly vzorové jednotky odeslány do každé komandérie a okresu a všechny tyto ústředně cejchované míry byly opatřeny tímto nápisem:

„Ve dvacátém šestém roce své vlády Svrchovaný císař zcela pokořil údělné vládce říše. Přijal titul Svrchovaného císaře a uložil svým dvěma hlavními ministrům Wej Čuangovi a Wang Kuanovi uzákonění míry délky a objemu. Vyskytnou-li se jiné nebo pochybné míry, je třeba je přesně upravit podle této jednotné.“

Přes důrazné prosazování se jednotné čchinské míry a váhy na rozdíl od peněz všeobecně neujaly, a nakonec znovu převládly místní tradiční měrné jednotky.

Ustanovení o jednotném rozchodu kol vozů se může jevit mezi ostatními hospodářskými reformami císaře jako nejméně důležité, ba zanedbatelné. Takovému dojmu však může podlehnout pouze ten, kdo nikdy nespatriil severozápadní část Číny (v čchinském období nejdůležitější část říše). Je to oblast tvořená všudypřítomnými sprašemi. Do jejich měkkého povrchu se hluboce vřezávala kola vozů. Zářezy se stálým používáním zpevňovaly a pro provoz měly podobný význam jako koleje pro dnešní vlaky. Ovšem výhodné byly jen pro ty vozy, které měly stejný rozchod kol, jako byla vzdálenost mezi vyježděnými žlábkami. Pro ostatní vozy byly žlábkami obtížně překonatelnými překážkami. Na hranicích oblastí s odlišnými rozchody kol bylo někdy nutné náklad přeložit. Unifikací rozchodu kol se proto neobyčejně zrychlila a usnadnila přeprava lidí, zboží i přesuny armády. Zvláště když První svrchovaný císař téměř zároveň s touto reformou začal budovat síť silnic, které se z hlavního města Sienjangu paprskovitě rozbíhaly do všech končin říše.

Císař každého obyvatele své říše i všechny dohromady milostivě nazval černovlasí (*li-min* 黎民 *límín*, původně psáno 黎 = černý; později toto spojení znamenalo „obecný, prostý lid“) a hodlal pečovat o jejich blaho.

„Císařova zásluha spočívá v tom, že přiměl lid, aby se zabýval hlavní prací, když povzbuzoval zemědělství a vymycoval to, co je druhořadé. Černovlasí začali bohatnout.“

Tato slova uvedená na stéle v Lang-jie 琅邪 *Lángyē* (centrální Šan-tung), kterou dal První svrchovaný císař Čchinů vztyčit v roce 219 př. n. l., vystihují podstatu jeho hospodářské politiky. Vcelku se nelišila od stavu, který zavedl ve státu Čchin reformátor Šang Jang již v polovině 4. století př. n. l. Zemědělství bylo nadále považováno za hlavní a preferované zaměstnání a nejdůležitější zdroj bohatství, zatímco na obchod a řemesla se pohlíželo jako na vedlejší zaměstnání.

Na jiných stélách, v ediktech nebo na stěnách ústředně cejchovaných měř První svrchovaný císař Čchinů nazýval sám sebe ctitelem a ochráncem konfuciánské humánnosti, synovské úcty, oddanosti a míru. „Svrchovaný císař je pln požehnání a majestátu. Dal světu mír a sjednotil jej. Jeho ctnost a dobrota trvají již dlouho ...“, uvádí nápis v komandérii Kchua-j-ťi 會稽郡 *Kuàijī jùn* (v oblasti Changčouského zálivu ve východní Číně), pořízený v roce 210 př. n. l., tedy v roce císařovy smrti.

Všichni (nebo téměř všichni) černovlasí byli povinni odvádět do státní pokladny daně a podle potřeb císaře a státu vykonávat pracovní a vojenskou službu. Tato opatření doléhala tvrdě zejména na zemědělce, kteří byli tvůrci základních hodnot a představovali největší část společnosti. Původně byla daň z hlavy ukládána podle soupisů obyvatelstva, stávalo se však, že někteří nepoctivci ze soupisů úspěšně unikali. Buď odcházeli do jiných míst, nebo se utíkali pod ochranu mocných rodin. V průběhu doby se ukázalo, že se zmenšují výnosy a některá pole pustnou. Císař zasáhl a v roce 216 př. n. l., daň z hlavy zrušil a nahradil ji daní z usedlosti. Zemědělec měl sám ohlásit plošnou rozlohu obdělávané půdy a na tomto základě mu byla vyměřena pevná daň. Rolník se pak snažil, aby mu po zaplacení daně zůstalo co nejvíc. Obdělával proto půdu pečlivěji a pracoval usilovněji než předtím.

Od dob Šang Jangových reforem však půda nepatřila jen občině, ale mohla se stát soukromým majetkem. Na soukromých pozemcích vzrůstal výnos, a tak se mezi do té doby stejně chudými, ale stejně zajištěnými rolníky objevovali bohatší, kteří získávali novou půdu, a chudší, kteří půdu ztráceli.

„V období Čchin zabírala pole boháčů mez za mezí a chudákům nezbylo ani místo, kam by mohli šídlo zarazit.“

Je to sice zpráva z období Chanské dynastie, kdy bylo příkazem doby vše čchinské očerňovat, ale v tomto případě asi není nijak nadsazená. Skutečně docházelo k situacím, kdy někteří rolníci přišli o všechno. Nezbylo jim pak nic jiného než se stát pachtýřem nebo nádeníkem. Neztráceli sice osobní svobodu, ale jejich postavení bylo obtížné. Pachtýř, který si pronajal od velkostatkáře půdu, totiž dále platil daně státu a konal pracovní povinnosti a statkáři odevzdával jako pachtovné zhruba polovinu sklizně.

Být nádeníkem nebo pachtýřem nebylo ještě tím nejhorším údělem, protože zůstávali svobodnými lidmi. Hůře se vedlo těm černovlasým, kteří se dostali do státního nebo soukromého otroctví.

Upadnout do státního otroctví bylo v čchinském období docela snadné. Císař totiž těžce nesl, když si někdo z černovlasých nevážil zvláštní milosti, které se mu dostávalo účastí na budování jednotné harmonické společnosti, ve své zaslepenosti se tomu bránil, a někdy dokonce společnému dílu škodil. V takovém případě císař nechával jednat své úředníky. Úřady z celého souboru tvrdých čchinských trestů často volily nucené práce. Bylo to pochopitelné. Odsouzenec musel jako bezplatná síla pilnou prací napravit svou někdejší nedostatečnost. Vlastně už ani nepatřil mezi černovlasé, protože mu soudní zřízení vytetovali kolem očí zelené kontury a oblékli okrový šat na znamení toho, že se stal státním otrokem. Navíc do státního otroctví mohli upadnout podle legistické zásady vzájemné odpovědnosti příslušníci rodiny provinilého. Nebo se na galejích mohli ocitnout členové různých ručitelských sdružení, která byla za tím účelem vytvářena třeba podle společné profese nebo jiných vazeb. Stačilo, když včas úřady neinformovali o provinění svého druha.

Počet státních otroků tak nebývale rostl a v době vlády Prvního svrchovaného císaře jich byly statisíce. Císař je vysílal na budování největších staveb a na vykonávání těch nejtěžších prací: při budování záhrobního sídla, Dlouhé zdi, strategických silnic a četných paláců nebo při těžbě rud a soli.

Soukromým otrokem se mohl černovlasý stát dokonce i bez vlastního přičinění.

„Když v bohatých rodinách dospěl syn, byl vyčleněn a byla mu přidělena půda. V chudých rodinách však, když dospěl syn, byl vyčleněn a dán jako rukojmí.“

Tato zpráva se opět vztahuje k chanskému období, ale stejně tomu bylo i za Čchinů. Zchudlí rolníci, aby si udrželi svůj kousek půdy, byli nuceni zastavovat své syny statkářům. Rukojmí se dostávali téměř do postavení otroků, a pokud nebyli ve sjednané lhůtě vykoupeni, stali se z nich otroci navždy. Statkáři je využívali při polních pracích nebo jako sluhy na svých usedlostech anebo z nich učinili výhodný obchodní artikl. Mladý statný otrok měl cenu jako tři koně nebo pět tažných volů. Přesto existovali statkáři, obchodníci nebo podnikatelé, kteří vlastnili stovky nebo tisíce otroků. S'-ma Čchien například uvádí, že jistý muž jménem Čuo tak zbohatl těžbou, zpracováním a obchodováním se železem, že si mohl dovolit vlastnit asi tisíc otroků a mít „**potěšení z polí, rybníků a loveckých revírů jako sám panovník**“.

Ale i svobodní lidé se čas od času dostávali do postavení, které si s otroctvím příliš nezadalo. Všichni (nebo téměř všichni) dospělí muži ve věku od třiaadvaceti (dokonce možná už od sedmnácti) do padesáti šesti let byli totiž povinni vykonávat podle potřeb státu pracovní a vojenské povinnosti.

Vojenská služba se odbývala v několika stadiích. Nováčci byli podrobeni ve svém okrese nebo kraji základnímu vojenskému výcviku v trvání jednoho měsíce. Po výcviku nastoupili jednoroční službu v pravidelném vojsku. Zvláště náročná a nebezpečná byla jednoroční služba při ochraně hranic říše. Ovšem v době válečného stavu, který byl v době vlády Prvního svrchovaného císaře častým jevem, se služební intervaly prodlužovaly.

Z plnění vojenských a pracovních povinností císař osvobodil jen úředníky a nositele šlechtických hodností, ale ještě existovalo právo výkupu. Výkup z povinností byl však velmi drahý, a proto se mohli vykupovat a zbavovat se povinností vůči státu jen ti nejzámožnější.

Stavební projekty

Další činy Prvního císaře, které S'-ma Čchien jmenuje, zasluhují bližší pozornost, zejména jeho stavební projekty v hlavním městě i mimo ně. Jak již bylo řečeno, budoucí hlavní město dynastie Čchin v údolí řeky Wej v provincii Šen-si – nedaleko někdejších hlavních měst dynastie Čou Feng a Chao – založili reformátor Šang Jang a vévoda Siao už v polovině 4. století př. n. l. Podle archeologických nálezů tvořila jeho centrum velká tříposchoďová budova dvoukřídlého paláce. Zvláštní je, že areál paláce nebyl obehnán valy. Pozdější vládcí státu Čchin ve stavbě města pokračovali, ale práce vyvrcholily teprve za Prvního císaře Š'-

chuanga. To je doloženo písemně, bohužel však nikoli archeologicky, protože Sien-jang byl už v roce 206 př. n. l. zničen vojenskými jednotkami budoucí dynastie Chan, a nadto některé části města zanikly v důsledku postupného posunování toku řeky Wej k jihu.

Protože císař považoval hlavní město Sien-jang za přelidněné a paláce za příliš malé, dal stavět řadu nových reprezentačních budov. Od roku 212 př. n. l. vznikal např. jižně od řeky Wej v parku Šang-lin areál paláce E-pchang, který však nebyl do císařovy smrti dostavěn. Monumentální císařský palác E-pchang byl sedmkrát rozlehlejší než největší palác v mingském Zakázaném městě v Pekingu. Podle S'-ma Čchienových údajů byl 693 metrů dlouhý a 116,5 metru široký. Měl kapacitu 10 tisíc lidí, a aby mohli přicházet bez problémů, pohodlně a nenápadně, měl být s městem spojen zvýšenými koridory. Stejným způsobem bylo údajně propojeno 270 paláců a pavilonů v širším okolí Sien-jangu. Císař je dal vybavit veškerým zařízením k trvalému pobytu a ze strachu před atentátem stále střídal bydliště.

Jiný významný projekt počítal s výstavbou hlavního města jako modelu celé říše. Pokaždé když dynastie Čchin porazila nějaký stát, měla být v Sien-jangu na sever od řeky Wej postavena replika jeho rezidence. Skutečně se na území Sien-jangu našly střešní tašky se znaky států Čchu a Wej, které snad pocházejí z takových budov. Možná lze věřit i sdělení Š' tí, že První císař nařídil, aby 120 tisíc nejbohatších rodin říše bylo přestěhováno do Sien-jangu, a že dokonce paláce bývalých vládců naplnil „zvony, bubny a krásnými dívkami“. To by znamenalo, že se zasloužil nejen o jedinečnou koncentraci hospodářství, nýbrž i o vznik velkolepé kulturní metropole.

Kromě světských staveb v hlavním městě a okolí proslul První císař také díky své monumentální hrobce. Když si připomeneme terakotovou armádu, která byla odkryta v roce 1974 (hrob sám nebyl dosud otevřen), sotva budeme pochybovat o tom, že s budováním nekropole Prvního císaře bylo započato bezprostředně po jeho intronizaci, a to zřejmě již v roce 246 př. n. l., když se stal jako třináctiletý králem, a že na ní nuceně pracovalo 700 tisíc dělníků, jak píše S'-ma Čchien. Ale měli bychom se vystříhat ukvapeného závěru, že monumentalita tohoto pohřebiště, často popisovaná, svědčí pouze o císařově velikášství a jeho náboženské přepjatosti, hraničící až se směšností. I když areál zastiňuje všechny dosavadní stavby, odpovídá naprosto čínské tradici, takže jej lze považovat přímo za výraz konzervativního myšlení.

Vzpomeňme jen na velké hroby vládců dynastie Šang s bohatými pohřebními dary a četnými spolupohřbenými – nebyly právě ony vzorem? Vzpomeňme na vyprávění letopisců, podle nichž se vévoda Mu-kung z rodu Čchin dal pohřbit se 170 dalšími osobami. K opatrnosti nabádá konečně i archeologie. Byla objevena velká nekropole vládnoucího klanu Čchin z doby před císařstvím, jejíž součástí je i pravděpodobný hrob vévody Ťing-kunga (vládl 576–537 př. n. l.), svými rozměry (délka 300 m, šířka 38,8 m, hloubka 24,5 m) a neobvyklým počtem spolupohřbených (166) srovnatelný jedině s hroby šangských králů v An-jangu.

A to, že císař dal na místě svého posledního odpočinku navržit 120 m vysokou, z dálky viditelnou mohylu (dnes povětrnostními vlivy silně poškozenou), také nebyl důsledek novátorského přístupu, nýbrž projev excentrické domyšlivosti. Jednal pouze, byť přehnaně, podle hojně doloženého zvyku dynastie Východní Čou. Hroby měly být viditelné a výška mohyly měla demonstrovat význam pohřbeného, jak výmluvně popisuje kniha vzniklá pod patronací kancléře Lü Pu-weje, císařova současníka: „V dnešní době se dělají hroby vysoké jako hory a hustě osázené jako lesy. Jsou opatřeny branami a nádvořími a chrámy a paláci a schodišti a stupni jako města a zámky.“

Dalšími gigantickými stavbami Prvního císaře byly silnice. Páteř této sítě tvořily strategické silnice. Byly padesát až šedesát metrů široké a z obou stran je lemovalo stromořadí. Východní strategická silnice končila na pobřeží v někdejších státech Jen a Čchi, jižní silnice vedla až do bývalého Čchu a na sever k Dlouhé zdi směřovaly dvě takové silnice. Prostřední pás těchto silnic byl vyhrazen císařskému průvodu a císař jej využíval zejména při svých inspekčních cestách. Byl přesvědčen, že při nich svým majestátem, Nebesy posvěceného vládce, stmeluje svůj černovlasý lid. Ovšem stejně účinně, ne-li účinněji, k tomu přispívaly samotné silnice, po nichž se jeho průvod ubíral. Umožňovaly rychlý oběh zboží, šíření idejí a všeho ostatního, co bylo potřebné k rozvoji nového státu.

Lakonická dobová zpráva říká, že v roce 220 př. n. l. zřídil rychlostní silnici (možná vyhrazenou pro potřeby císaře), a o několik let později (212 př. n. l.) je zaznamenána stavba silnice vedoucí přímo z Ťiou-jüanu ve Středním Mongolsku do Jün-jangu v provincii Šen-si, kvůli níž byla zasypána údolí a prokopány hory. Tato dálková silnice v severo-j jižním směru, zvaná „přímá silnice“ (č'-tao 直道 *zhídào*), byla dlouhá asi 700 kilometrů a široká 30 až 50 metrů.

Silnice směřující do Sien-jangu, v době pádu dynastie samozřejmě ještě ne všechny dokončené, ale dnes archeologicky částečně zjištěné, musely skutečně tvořit síť o celkové délce asi 6800 kilometrů, procházející velmi členitým územím, kde bylo nutno stavět mosty a vyrovnávat terén. A pokud je onen často zmiňovaný pramen věrohodný, můžeme si přinejmenším v případě „rychlostních silnic“ představovat reprezentativní dopravní tepny široké až 70 m.

Jako poslední projekt nařídil První císař vybudovat hraniční opevnění na severu a na západě, známé později jako Velká čínská zeď. Provedením byl pověřen generál Meng Tchien 蒙恬 *Méng Tián* (zemřel 210 př. n. l.), jeden z vojenských zakladatelů dynastie, který se mezi jiným proslavil v bojích se státem Čchi. Stavba, výslovně namířená proti kmenům Siung-nu a Žung, byla zahájena v roce 215 př. n. l. a pracovalo na ní údajně 300 tisíc dělníků. Nešlo o pouhou zeď, probíhající členitým územím, dílo vyžadovalo i zřízení strážních věží a kasáren, silnic a signalizačních stanic a bylo nepředstavitelně nákladné, třebaže do něj mohla být zahrnuta již existující hraniční zařízení.

Dlouhá zeď Prvního císaře se táhla v délce přes 6 000 kilometrů z provincie Kan-su na severozápadě až k Liaotungskému poloostrovu na nejzazším severovýchodě (v dnešní provincii Liao-ning). Za následující dynastie Chan vznikla zeď dlouhá asi 10 000 kilometrů, která se později rozpadla. Zbytky čchinské zdi vysoké 5 až 6 metrů se dochovaly v dnešní AO Ning-sia. V roce 1987 byla Dlouhá zeď zapsána na seznam památek světového kulturního dědictví UNESCO. V roce 2007 byla v mezinárodní internetové anketě vybrána za první ze „sedmi divů světa nové doby“ (*New Seven Wonders of the World*).

Cesty Prvního císaře

Pozornost vědců právem budí pět císařových rozsáhlých cest po impériu, uskutečněných v doprovodu početné družiny v posledním desetiletí jeho života, tedy počínaje prvním rokem po sjednocení říše. První a zároveň nejkratší vedla roku 220 př. n. l. ze Sien-jangu centrálním územím říše Čchin na západ a na sever od hlavního města; druhá o rok později směřovala na východ, severovýchod a jihovýchod bývalými územími států Chan, Wej, Čchi a Čchu; třetí výprava v roce 218 př. n. l. se znovu týkala někdejších států Chan, Wej, Čchi, Čao a Jen na východě. Po ní následovala delší přestávka, až v roce 215 př. n. l. navštívil císař Chan, Čchi,

Čao a Jen a na přelomu let 211 a 210 př. n. l. bývalé státy Čchu, Čchi a Čao. Na této své poslední cestě císař zemřel. Už během jedné z předchozích došlo k pokusu o atentát – a přesto císař bral na sebe nepohodlí a rizika cest. I Druhý císař považoval za povinnost vydat se do míst, která navštívil už jeho otec. Proč?

Odpověď hledejme v nápisech na sedmi stélách, které dal císař při těchto cestách vztyčit na významných místech svého impéria (většinou na vrcholcích hor). Jejich účelem bylo „chválit přednosti rodu Čchin“, jak zní dávná a často opakovaná definice, a skutečně tyto texty, skládající se ze 36 nebo 72 čtyřslabičných rýmovaných veršů, mluví o legitimním nároku rodu na vládu. Jsou výrazně tradicionalistické a používají ideová klišé známá již z nápisů na bronzích z dynastie Čou. Typický je první nápis: mluví o vojenských úspěších v boji s velkými soupeři jako „vyhubení šesti násilných a mocných“, jež přineslo mír; chválí císaře, že „ušetřil děti“ a po sjednocení říše „seslal svou přízeň“; úřednictvo vyslovuje přání, aby dosažený stav měl dlouhé trvání (podobný výrok se na bronzích vyskytuje často). Mnohokrát se připomíná někdejší lenní systém plodící války, nedůvěru, chaos a zhoubu; na druhé straně se zdůrazňuje, že Nejvyšší Vznešený, První císař, sjednotil říši, válkou odstranil a nastolil trvalý blahobyť a stabilitu.

Jakkoli jsou tato slova jednoznačná, vědci se neshodují v názoru na smysl císařových cest. Jedni je viděli především, ne-li výlučně, ve vztyčování zmíněných stél, jejichž rituální a politický charakter je jasný; jiní je považovali za demonstraci politické a vojenské moci nebo prostředek k potlačení politických konfliktů; další vyzvedávali jejich náboženské či dokonce magické aspekty atd. Podle posledních interpretací šlo o kampaně ovlivňující veřejné mínění a šířící informace o nástupu centrálně kontrolovaného politického systému v čele s císařem.

[Pálení knih a poprava učenců](#)

V letech 213 a 212 př. n. l. došlo k dvěma událostem – k pálení knih a popravě učenců –, které více než jiné císařovy činy po staletí vytrvale žily v čínské historiografii představu o Prvním svrchovaném císaři Čchinů jako o zosobnění zla, krutosti a kulturního barbarství. Takové pojetí císařovy osobnosti ovlivnilo i mnohé moderní evropské historiky. Ale uvážíme-li, že obě císařova opatření byla namířena především proti konfuciánskému staromilství v přístupu k sociálnímu a státoprávnímu učení a jeho stoupcům, měli bychom být v přijímání takových ostrých a jednoznačných odsudků přece jen asi opatrnější.

Celá čínská historiografie v počchinském období byla totiž převážně v rukou konfuciánských historiků a ti přirozeně podléhali jistému stupni tendenčnosti a stranickosti. Bude proto vhodné, když se seznámíme s okolnostmi a průběhem těchto sporných událostí v pramenech, které jsou zřejmě nejméně poznamenány nánosy pozdější propagandy. Těmi jsou, jako obvykle v podobných případech, S'-ma Čchienovy Historikovy zápisy (Š' ťi):

„Ve třicátém čtvrtém roce svého panování (213 př. n. l.) uspořádal První svrchovaný císař ve svém paláci v hlavním městě Sien-jangu velkou hodovní slavnost. Dvorní učenec a správce střelby Čou Čching-čchen spolu s jinými hodnostáři opěvoval a velebil císařovu velikost a morální sílu. Pak však předstoupil Šun-jü Jüe, pocházející z někdejšího státu Čchi, a odevzdal pro Prvního svrchovaného císaře petici tohoto znění:

„Slyšel jsem, že panovníci dynastií Jin a Čou po více než tisíc let udělovali svým synům a mladším bratrům léna a povyšovali do šlechtického stavu věrné služebníky, kteří pak byli jejich oporami. Dnes Vaše Veličenstvo milostivě vládne obrovské zemi, ale Vaši synové a bratři jsou jen prostými lidmi. Kdyby se náhle objevili takoví věrolomní ministři, jako byli Tchien Čchang, který zavraždil svého vládce Ťiena, nebo šest ministrů, kteří způsobili zkázu státu Ťin, pak byste zůstal bez opory. Kdo Vás ochrání v případě nebezpečí? Neslyšel jsem dosud, že by se byl kdy někdo udržel u moci, aniž by si bral vzor z minulosti. Nyní však Čou Čching-čchen a jiní se vemlouvají do Vaší přízně a tak ještě zdvojují omyl Vašeho Veličenstva. To však nejsou oddaní služebníci!“ Císař postoupil jeho přípis hlavnímu ministrovi Li S'ovi. Ten zkreslil a obrátil Šun-jü Jüeovy výroky a panovníkovi odevzdal dokument, v němž se pravilo:

„V dávných dobách se říše rozpadla, zavládly v ní zmatky a sjednotit ji nebylo v lidských silách. Proto mohli zemi rozchvátit nejrůznější úřední vládcové a svou moc nadále upevňovat. A proto se dnes velmožové spojují a vychvalují minulost. Šíří pomluvy, aby rozvrátili nastolený pořádek. Pěstují vlastní filosofické školy a odmítají vše, co je nařízeno z ústředí.

V dnešní době Vaše Veličenstvo oddělilo bílé od černého, sjednotilo říši a v celé zemi je uctíván jediný vládce. Přesto však stále bují různé filosofické školy a narušují zavedený právní řád. Stoupenci těchto škol se navzájem sdružují a kritizují

Vaše zákony a nařízení. Jen co se dovědí, že byl vydán nový výnos, už jej napadají a každý tak činí na základě svých vlastních filosofických východisek. U císařského dvora s výnosem nesouhlasí vskrytu, zatímco mimo palác jej veřejně kritizují po ulicích. Zjednávají si takto pověst pomlouváním vlastního panovníka a honosí se tím, že vyjadřují opačné názory. Podněcují lid, aby šířil pomluvy.

Nebude-li tomu učiněna přítrž, nahoře upadne Vaše svrchovaná moc a dole se utvoří opoziční skupiny a frakce. Bude vskutku nanejvýš potřebné takovou činnost zakázat.

Váš služebník si proto dovoluje doporučit, aby byly spáleny všechny knihy v knihovnách s výjimkou historických zpráv o státu Čchin. Všichni obyvatelé říše, kromě členů Akademie, kteří vlastní Knihu písní a Knihu historie jakož i rozpravy nejruznějších filosofů, nechť je odevzdají místním úřadům, které je dají všechny spálit. Ten kdo by se odvážil o Knize písní nebo o Knize historie s někým třeba jen promluvit, ať je popraven a jeho tělo vystaveno na tržišti. Ten kdo by se zmínil o minulosti, aby haněl přítomnost, nechť je i s celou rodinou usmrcen. Stejný trest ať postihne též úředníky, kteří neoznámí provinění, o nichž se dověděli. Kdo ani do třiceti dnů od vydání tohoto nařízení své knihy nezničí, tomu ať je vypáleno znamení zločinců a je poslán na stavbu Dlouhé zdi.

Nedotčeny mohou zůstat pouze knihy o lékařství a farmakologii, věšteiné příručky a také knihy o zemědělství a pěstování ovocných stromů. Kdo bude chtít studovat, ať si vezme jako učitele některého z Vašich spolehlivých úředníků.'

První svrchovaný císař Li S'üv návrh přijal. Načež dal shromáždit a spálit básnické a historické knihy i spisy všech filosofů, aby byli lidé nevědomí a nemohli tak na příkladech z minulosti kritizovat přítomnost (...)"

Ve světle S'-ma Čchienovy zprávy o konfliktu mezi císařem a některými členy jeho dvora stěží ob stojí portrét Prvního svrchovaného císaře jako „krutého despoty, jemuž není ve světě rovno“. Jak by bylo možno do takového obrazu vložit scénu, kdy v samotném centru moci a ovládnání v osmém roce trvání despotického státu zazní tvrdá kritika nového režimu a nezakrytá výzva k návratu ke starým pořádkům (které císař ostře odmítl již při první krizi v roce 221 př. n. l.)?

Na císařském dvoře působili vedle převládajících legistů také učenci a hodnostáři tradiční konfuciánské orientace. A měli rozdělené úlohy. Legisté propracovávali a uváděli do života oficiální linii jednotné a centralizované správy říše. Konfuciánci byli více či méně spjati se starým feudálním systémem a rozdrobeností země, což bylo posilováno faktem, že většina z nich pocházela z vyspělých a bohatých východních států, kde konfucianismus vznikl a měl vždy hlavní oporu. Mnozí z konfuciánců na císařském dvoře uplatňovali ovšem zásadu o úloze minulosti jako učitelky přítomnosti ve vcelku nepolitické oblasti. Dbali na dodržování složitých starobyklých rituálů dvorské etikety a při provádění státních kultů – a v tom byli nepostradatelní za kterékoli vlády v celém průběhu čínské historie. Jiní se s ohledem na vlastní kariéru dali do služeb čchinské dynastie zcela bezvýhradně. A pouze někteří konfuciánci učinili ze svého přesvědčení opoziční politický program, který v onom proslulém konfliktu přednesl Šun-jü Jüe.

Když už byla taková jasně protistátní výzva veřejně předložena, dalo by se v autokratickém zřízení očekávat, že císař zakročí proti jejím původcům sám, a to hned a nemilosrdně. Namísto toho však císař požádal o názor na vzniklou situaci a její řešení svého nejbližšího rádce Li S'a.

Li S' byl významný politik, který po téměř čtyřicet let (v letech 246–208 př. n. l.) ovlivňoval politiku státu Čchin. Narodil se kolem roku 280 př. n. l. ve státě Čchu a v době svého mládí byl v tomto státě nižším úředníkem. Vyznačoval se pronikavým intelektem, absolvoval solidní filosofické vzdělání, byl skvělý stylist a obratný řečník. Kromě toho vynikal nesmírnou ctižádostí.

Li S' přišel do státu Čchin, právě když zemřel jeho král Čuang-siang-wang (247 př. n. l.). Podařilo se mu dostat do družiny hlavního čchinského ministra Lü Pu-weje, vévody z Wen-sinu. Hlavní ministr posléze ocenil Li S'ovy schopnosti a jmenoval ho jedním z osobních strážců nového panovníka Jing Čenga (budoucího Prvního císaře). Avšak poté, co Jing Čeng dosáhl roku 238 př. n. l. dospělosti a mohl plně řídit čchinský stát, zbavil hlavního ministra Lü Pu-weje jeho úřadu a hodnosti a poslal ho do vyhnanství, jistě i pod vlivem rad svého rádce Li S'a.

Li S' pevně věřil ve vysoce byrokratický systém a má se za to, že stál za efektivitou státu Čchin a úspěchem jeho vojenského dobývání. Hrál významnou roli při systematizaci standardních měr a měny po sjednocení Číny. Napomohl rovněž systematizaci psané

čínštiny, když jako císařský standard uzákonil tzv. malé pečetní písmo, které se používalo ve státě Čchin, a zakázal variantní znaky v rámci čchinského písma, stejně jako variantní písma jednotlivých dobytých území.

Hlavní ministr Li S' ve zmíněném podání císaři jako obvykle přesně vyhmátl jádro sporu. Usoudil, že se mnozí hodnostáři nechovají v duchu nové doby, nýbrž že se oddávají studiu minulosti jenom proto, aby mohli hanobit přítomnost. Šíří mezi lidem pochybnosti a zasévají do jejich myslí zmatek. Nyní, když císař sjednotil celou zemi k jejímu prospěchu, se tito lidé stavějí proti novým zákonům a nařízením a chtějí by se vrátit k dřívější roztříštěnosti a rozdrobenosti. To by bylo zhoubné. A pak již následoval výčet opatření, která bude nutno provést, aby se předešlo rozpadu říše. První svrchovaný císař Li S'ův návrh přijal a dal jej vykonat.

Císařovo rozhodnutí tedy nevyplývalo z nějakého málem vrozeného kulturního barbarství nebo okamžitého iracionálního hnutí mysli. Ani uplatňování císařových výnosů nebylo tak drastické a následky nebyly tak zhoubné a katastrofální, jak je líčila pozdější konfuciánská historiografie a jak je stále znovu a znovu přebírají různí autoři, zejména populárních článků a statí. V takových publikacích obvykle chybí jeden základní fakt: že totiž byly zabavovány a ničeny pouze soukromé spisy konfucianismu a jiných filosofických směrů, kdežto v císařských archivech a knihovnách úředně stanovených hodnostářů zůstaly tyto knihy zachovány a bylo s nimi možno i nadále pracovat. (K mnohem větší zkáze a nenapravitelnému ničení starých knih došlo v roce 207 př. n. l., kdy povstalci dobyli hlavní město Sien-jang a spálili císařské paláce s bohatými archivy.) Z konfiskace byly zcela vyňaty spisy o zemědělství, ovocnářství, lékařství, farmakologii i o různých druzích věštění a experimentování při usilovném hledání elixíru nesmrtelnosti.

Konflikt Prvního svrchovaného císaře a jeho legistické administrativy s konfuciánci a jinými odpůrci neskončil ovšem (jak se dalo očekávat) jen vydáním výnosu o konfiskaci a spálením některých spisů. Naopak zřejmě přispěl k prohloubení základního rysu císařovy osobnosti – totiž přesvědčení o jeho vlastní velikosti, nenahraditelnosti a obrovském významu jím vykonaného díla, které ovšem jeho okolí není schopno zcela pochopit a docenit. Množily se také příznaky nespokojenosti s jeho vládou, ba dokonce vznikaly konfliktní situace uvnitř říše i na jejích hranicích. Velkou ranou pro císaře bylo nejspíš i to, že se k

nespokojencům a kritikům přidal také jeho nejstarší syn Fu-su, který svého otce v jednom dopise přímo nabádal, aby změnil politiku, jinak by mohla říše padnout:

„(...) Říše byla nedávno upevněna, ale černovlasý lid vzdálených oblastí se s námi ještě nesjednotil. Všichni učenci se drží Konfuciova učení a jeho výroků, a Vy je, Veličenstvo, poutáte přísnými zákony. Obávám se, že tak nebude uchován klid v zemi. Prosím, aby to Vaše Veličenstvo uvážilo (...)“

Nespokojenost s vládou Prvního svrchovaného císaře vyústila dokonce do několika atentátů, kterým panovník vždy unikl jen díky šťastné náhodě. Již v roce 227 př. n. l., kdy ještě jako pouhý vládce státu Čchin vedl kruté války s ostatními státy Podnebesí, jej málem připravil o život Ťing Kche. Těsně po roce 221 př. n. l., kdy dovršil své sjednocovací dílo a stal se Prvním svrchovaným císařem Čchinů, nepovedl se atentát Ťing Kcheova přítele, hudebníka Kao Ťien-liho. Třetí pokus o atentát se udál v roce 218 př. n. l. a ztroskotal jenom proto, že byl zaměřen na vůz císařského průvodu, v němž panovník proti očekávání zrovna v tom okamžiku neprodléval. Několika atentátům byl císař vystaven i při inspekčních cestách, zvláště na územích bývalých rivalských států.

Císař však tyto projevy nespokojenosti bral zřejmě jako další důkazy o své výlučnosti. Stále více se izoloval od svého okolí, propadal mysticismu a bytostně se upjal k hledání prostředku, který by zajistil jeho nenahraditelné osobnosti nesmrtelnost. V tomto ovzduší a rozpoložení téměř každý problém a sebemenší konflikt vyvolával u císaře záchvaty hněvu nad neschopností podřízených. Bylo jasné, že císař bude stále více tíhnout k iracionálnímu a zkratovitému jednání. Požár vzplál, když zástupci dvaasedmdesáti dvorních učenců Prvnímu svrchovanému císaři trpce vytýkali, že se s žádným z nich o důležitých věcech neradí a všechno rozhoduje a vykonává pouze za přispění soudních úředníků. Ti v platné struktuře moci nevyšetřovali, nýbrž pouze prováděli rozhodnutí a rozsudky vynesené císařem.

Zdá se, že tentokrát měl císař na konflikt jasný názor okamžitě. Bez dlouhých úvah uvalil vyšetřování na všechny učence bez výjimky. Jenže se ani příliš nenamáhal posoudit míru individuální viny jednotlivců vyplývající z jejich vyšetřování (ostatně jen ledabyle provedeného) a dal v Sien-jangu údajně zahubit více než 460 učenců. Víme ze spolehlivých pramenů, že u dvora působilo pouze dvaasedmdesát učenců, a také to, že někteří z nich císařovo pronásledování z rozmanitých důvodů přežili. Vysoký počet popravených (pokud není jen výsledkem protičchinské propagandy) proto naznačuje, že exekuci byli podrobeni

nejen filosofové a politici konfuciánského či jiného zaměření, ale patrně také mágové a kouzelníci, kteří stále nebyli schopni připravit pro císaře elixír nesmrtelnosti. Ti první museli zemřít proto, že podrývali císařovo geniální dílo, které mělo podle jeho přání trvat po deset tisíc generací. A ti druzí zase z toho důvodu, že ohrožovali život samého císaře, jenž chtěl svou vládu udržet navždy, nebo její trvání alespoň co nejdéle prodloužit.

První svrchovaný císař Čchinů pravděpodobně dospěl do stadia, kdy zcela ztratil smysl pro poznávání a adekvátní hodnocení pravého stavu věcí, a to nejen na svém dvoře, ale tím spíše v říši a za jejími hranicemi. Žil vlastně minulostí a jakoby v minulosti a vůbec nepozoroval množící se příznaky úpadku říše. A navíc chtěl žít věčně.

První svrchovaný císař Čchinů přes zjevné nezdary mágů a alchymistů stále tvrdošíjně nepřipouštěl žádné úvahy a diskuse o své možné smrti. Nakonec se ale ukázalo, že to byl pouze vnější postoj despotického a všemocného vládce, který tak docela neodpovídal jeho nejniternějším pocitům. Když totiž císař v roce 210 př. n. l. při své inspekční cestě po východních provinciích onemocněl, napsal dopis, který zahrnoval příkazy, jež bylo třeba vykonat v tom případě, kdyby přece jen zemřel. A to se vskutku brzy stalo.

Císařův dopis a jeho smrt zahájily pak řetězec obludných intrik a následných tragických událostí, které vyvolaly masivní povstání a občanskou válku, jež posléze vedly k pádu celé čchinské dynastie v roce 207 př. n. l.